

Հայկազեան Հայագիտական Հանդեսի ԼԱ. Հատորի Շնորհանդեսը

Հայկազեան Հայագիտական Հանդեսի ԼԱ. հատորին շնորհանդեսը տեղի ունեցաւ Չորեքշաբթի, 22 Յունիս 2011ի երեկոյեան ժամը 7ին, Հայկազեան Համալսարանի հանդիսասրահին մէջ, ներկայութեամբ լիբանանահայ հոգեւորականներու, մտատրականներու, ուսուցիչներու, խմբագիրներու եւ ազգային կառոյցներու ներկայացուցիչներու:

Օրուան բանախօսն էր Միացեալ Նահանգներէն յատկապէս այս առթիւ հրաւիրուած Դոկտ. Վարդան Մատթէոսեանը, որուն խօսքը իր շահեկանութեան համար կու տանք առանձին:

Հանդեսի քսանամեայ պատասխանատու խմբագիր հայր Անդրեանիկ Ծ. Վրդ. Կռանեան իր խօսքին մէջ, հանրութեան ուշադրութիւնը հրաւիրեց սոյն հատորի խմբագրականին վրայ, որ կ'արժարժէ տպագիր գիրքի ու էլեկտրոնային գիրքերու եւ գրադարաններու այժմեական հարցը:

Ապա Հայկազեան Համալսարանի նախագահ Վեր. Դոկտ. Փոլ Հայտոսեան ողջունեց ներկաները եւ շնորհակալութիւն յայտնեց խմբագրական կազմին ու կոչ ըրաւ որ «հայագի-տութիւնը նաեւ մեծ ջանք թափէ որ մեր երիտասարդ սերունդին ներկայացնէ հայագիտութիւնը որպէս ապագային եւ արդի աշխարհին համար կենսական կալուած ու մարզ»:

Դոկտ. Վարդան Մատթէոսեանի Խօսքը

Հայագիտութեամբ զբաղիլ, որեւէ լեզուով ու որեւէ երկրի մէջ, բարդ պատասխանատւութիւն մըն է: Ի վերջոյ, հայագիտութիւնը սումերագիտութիւն չէ, որ չորս հազար տարի առաջ անհետացած ժողովուրդի մը ու լեզուի մը հնագրութեամբ կը զբաղի: Մենք կ'ուսումնասիրենք սումերներու ժամանակէն առաջ ու մինչեւ օրս գիտութեան միւս հայթայթող ու մինչեւ օրս յարատեւող տարածաշրջանի մը ու ժողովուրդի մը անցեալն ու ներկան՝ ապագայի տեսիլքով:

Ու եթէ օտարը այդ կալուածին մէջ կը մտնէ զուտ գիտական հետաքրքրութենէ կամ մարդկային համակրութենէ մղուած, մեր մուտքը պայմանաւորուած է մեր ժառանգութեամբ: Կ'ուզենք գիտնալ ո՞վ եւ ո՞ր էինք, ո՞վ եւ ո՞ր ենք եւ ո՞վ եւ ո՞ր պիտի ըլլանք: Պիտի ըսէք, թէ ասիկա մարդկային էակի բնական հետաքրքրութեան արգասիքն է՝ իր

ինքնութեան որոնումին մէկ բաժինը: Ես պիտի ըսեմ, սակայն, թէ առկէ աւելի է: Կ'ուզենք հետեւիլ *հայա-գիտութեան*, հայութեան «Փան»ին՝ logosին ուսումնասիրութիւնը հետապնդել, նախապայման դնելով արդի գիտութեան հիմնական սկզբունքներէն մէկը՝ մտքի ու սրտի կապանքներէն ազատութիւնը:

Հայկազեան Հայագիտական Հանդէտը Սփիւռքի մամուլի գիտական այն սակաւաթիւ օճախներէն մէկն է, ուր բոլոր մը «խենթեր» աւելի քան 40 տարիներէ ի վեր քարեր կը գլորեն հայագիտութեան ջրհորին մէջ:

Թող «խենթեր» ածականին մէջ որեւէ նսեմացում չտեսնուի: Արդարեւ, պահ մը մտածենք Սփիւռքի հայագիտական հայալեզու մամուլի բնագաւառին ներկայ իրավիճակին մասին: Հայերէն հինգ հանդէսներ լոյս կը տեսնեն (առաջին չորսը նաեւ այլ լեզուներով գործեր կը հիւրընկալեն, իսկ վերջին երեքը լոյս կը տեսնեն Միջին Արեւելքի մէջ)՝ տարեկան, երբեմն աւելի քան տարեկան պարբերականութեամբ: Ժամանակագրական կարգով, ահաւասիկ.

Բազմավէպ (Վենետիկ-Երեւան)

Հանդէս Ամսօրեայ (Վիեննա-Երեւան)

Հայկազեան Հայագիտական Հանդէս (Պէյրութ)

Հասկ Հայագիտական Տարեգիրք (Անթիլիաս)

Տաթև Հայագիտական Տարեգիրք (Հալէպ)

Միսթարեան երկու նահապետներուն բովանդակութիւնը, մեծ մասով, արեւելահայերէն է՝ հայրենի մասնագէտներու արտադրութիւնը: Ինչո՞ւ սփիւռքահայ, արեւմտահայերէն գրող հայագէտները անոնց չեն աշխատակցիր նախկին թափով, կ'անգիտանանք: Միջին Արեւելեան երեք հանդէսները, որոնցմէ ներկայիս միայն *Հայկազեանը* լոյս կը տեսնէ կանոնաւոր՝ տարուէ-տարի ժամացոյցի ճշդապահութեամբ, աւելի բախտաւոր են այս ուղղութեամբ: Բայց եւ այնպէս, հոս եւս կարելի է տեսնել վերջին շրջանին արծարծուող արեւմտահայերէնի տազնապին մէկ յայտանշանը, ներկայ հատորը կը պարունակէ 21 արեւելահայերէն եւ 7 արեւմտահայերէն յօդուածներ կամ գրախօսականներ, առանց հաշուելու 7 անգլերէն, 1 ֆրանսերէն եւ 1 արաբերէն նիւթ: Ահաւասիկ «խենթութիւն» բառին բացատրութիւններէն մէկը, իսկ միւսները կրնան ամբողջ դասախօսութեան մը առարկայ դառնալ, ինչ որ մեզ պիտի շեղեցնէր մեր այսօրուան բուն նիւթէն:

Դժբախտութիւն է, բայց իրողութիւն, որ երկլեզու ու երկմշակոյթ Սփիւռքը, շատ մը այլ բաներու կողքին, չէ յաջողած արտադրել բաւարար թիւով երկլեզու արտայայտութեամբ հայագէտներ, որոնք գրեին թէ՛ օտար լեզուով (եթէ այդ իրենց անհրաժեշտ էր ասպարեզի բերումով կամ այլեւայլ պատճառներով) եւ թէ՛ արեւմտահայերէնով, վերջինս ըլլալով հայախօս հանրութեան հետ հաղորդակցութեան, գիտական մտքի զարգացման եւ մշակութային արտայայտութեան ուրոյն

գործօն մը: (Այստեղ պէտք է տեսնել Հայկազեանի աշխատակիցներու թիւին մէջ արեւելահայերէնի գերակշիռ ներկայութեան պատճառը): Յաւալի է նշել, որ արեւմտեան ուսումներու մէջ իրենց հայագիտական կրթութիւնը ստացող կամ զարգացնող շատ հայախօս գիտնականներ չեն դիմեր յաջորդ քայլին՝ իրենց հայերէնի իմացութիւնը գրական աստիճանին հասցնելու, կամ աստիճանաբար կը լքեն երբեմնի հայագրութիւնը, քանի որ գիտական յառաջընթաց ապահովելու համար պէտք ունին օտար լեզուներու հրատարակութեան:

Խօսեցանք «խենթեր»ուն նետած քարերուն մասին: Անհրաժեշտ է խօսիլ նաեւ «իմաստուններ»ուն մասին, որոնք լեզուն կը կազմեն: Անոնք կը հասկնան, որ հայագիտութեան ջրհորին մէջ թանկարժէք քարեր նետուած են, սակայն յաճախ յանձն չեն առներ այդ քարերը դուրս հանելու յոյժ անհրաժեշտ գործը:

Բնականաբար, քիչ թէ շատ լաւածանօթ ըլլալով նաեւ թէ՛ Հայաստանի եւ թէ՛ արտասահմանի օտարալեզու հայագիտական պարբերականներուն, կրնանք ըսել, թէ Հայկազեանը որակի իմաստով բնաւ չի զիջիր անոնց: Առաւել եւս՝ անձնական փորձառութեամբ կրնամ վկայել, թէ խմբագրական կազմը անուններու պատուոյ շարան մը չէ, այլ գործօն անձերու պատուաւոր ցուցակ մը, որ քրտնաջան աշխատանք կը կատարէ՝ ամէն մէկ յօդուած վերջնական տեսքի բերելու համար, զայն անցընելով երկարատեւ գտումի ու մշակումի բովէն: Երբ որ դուք յօդուած մը կը ներկայացնէք հրատարակութեան, վստահ եղէք, որ ան լոյս պիտի տեսնէ ճոխացած ու բարելաւուած՝ լեզուական սրբագրութիւններով ու բովանդակային փոփոխութիւններով, որոնք այդ խմբագրական անտեսանելի, չարաչար ու սեւ գործին արգասիքն են:

Սկիզբէն ի վեր գնահատելի եղած է Հայկազեանի հետեւողական քաղաքականութիւնը՝ հայագիտութիւնը որպէս մէկ ամբողջութիւն դիտելու նախանձախնդրութիւնը: Պիտի ըսէք, թէ Սփիւքի բոլոր հայագիտական հանդէսները նոյն մօտեցումը ունեցած են: Այո՛, վերջին երեսնամեակին, քայց ոչ անկէ առաջ: Մեզի կը թուի, որ Հայկազեանը ռահվիրայ մը եղած է այս բնագաւառին մէջ, իսկ վերջին երկու տասնամեակներուն ան քայլ պահած է բազմագիտակարգային (multidisciplinary) ըլլալու արդի պահանջին հետ, գիտութեամբ թէ անգիտութեամբ որդեգրելով այն սահմանումը, զոր 1966ին այնքան ճշգրտօրէն բանաձեւած էր երջանկայիշատակ Կաթողիկոս Գարեգին Ա.ը, երբ դեռ Գարեգին եպիսկոպոս Սարգիսեան էր.

«Հայագիտութիւնը գիտական ուսմանց այն ամբողջութիւնն է, որուն նպատակն է կարելի յստակութեամբ, ճշգրտութեամբ եւ ամբողջականութեամբ մարդկային գիտութեան լոյսին տակ բերել Հայ ժողովուրդի անցեալի կեանքը իր բոլոր երեսներուն եւ երեւոյթներուն մէջ՝ նախապատմական ժամանակներէն մինչեւ մեր արդի կեանքը»:

Հոս կը նշմարենք հայագիտութեան համապարփակ բնորոշիչներու շարք մը, զոր կ'արժէ ի մտի ունենալ.

- 1 ամբողջութեան գաղափարը (գիտական ուսմանց ամբողջութիւն, անցեալի բոլոր երեսներն ու երեւոյթները),
- 2 գիտականութեան պահանջը (յստակութիւն, ճշգրտութիւն եւ ամբողջականութիւն),
- 3 ժամանակային անսահմանափակում:

Երեսունմէկ հատորներ մատուցած եւ շատոնց 10.000 էջերու սահմանը անցած *Հայկագեանի* բովանդակութիւնը վստահաբար կատարելութեան գագաթնակէտը չէ, դեռ կտրելիք ճամբայ կայ, բայց ռիտ աւանշառ ընթերցող պիտի վկայէ, որ ան ցարդ անշեղօրէն ընթացած է վերոյիշեալ բնորոշիչներուն գծած շառաւիղէն:

Յատկապէս կարելոր է շեշտել ամբողջութեան գործօնը: Ժամանակակից ընկերային գիտութիւններուն մէջ շարք մը կեղծ հակադրութիւններ ստեղծուած են: Անոնցմէ մէկը «դասական գիտութեան» (classicists) եւ «արդիական գիտութեան» (modernists) հետեւորդներուն բաժանումի պարագան է: Հայագիտութիւնը չի կրնար ինքն իրեն արտօնել նման հակադրութեան պերճանքը: Բազմաժամանակեայ, բազմաճիւղ ու բազմամակարդակ շարունակականութեան մը արտայայտութիւնն է, որ կը կազմէ ամբողջական միատր մը: Հայագետը պէտք է ըլլայ, իր ուժերուն ներած չափով, թէ՛ հին եւ թէ՛ նոր աշխարհի լատտեղեակ անձ մը: 20րդ դարու գրականութեան մասնագետը չի կրնար անտեղեակ ըլլալ գողթան երգերու գոյութեան: Իր կարգին, հայագիտութիւնը կ'ազուցուի մօտակայ ու հեռակայ երկիրներու հետազօտութեան ընդհանուր համակարգին, որպէս անոր մէկ օղակը: Ան քայլ պէտք է պահէ այլ բնագաւառներու գիտներուն եւ գիտական ու տեսական նորութիւններուն հետ՝ մնայուն ինքնանորոգումի տեսիլքով:

Իր աւելի քան քառասուն տարուան գոյութեան ընթացքին, շարք մը երեւոյթներ յատկանշած են *Հայկագեան Հայագիտական Հանդէսը* առաջին իսկ վայրկեանէն՝

- Աշխարհագրական իմաստով, Հայաստանի եւ Սփիւռքի մասնագետներու հանդիպումի վայր եղած է,
- Պատկանելիութեան իմաստով, հայ եւ ոչ-հայ գիտնականներ մէկտեղած է,
- Ժամանակագրական իմաստով, հնագոյն անցեալի եւ նորագոյն օրերու ուսումնասիրութեան տեղ բացած է,
- Լեզուական իմաստով, հայերէնի կողքին, անգլերէնն ու ֆրանսերէնը, իտալերէնն ու արաբերէնը հիւրընկալած է,
- Մասնագիտական իմաստով հնագիտութենէ մինչեւ մարդաբանութիւն եւ ձեռագրագիտութենէ մինչեւ սփիւռքագիտութիւն միեւնոյն հետաքրքրութեամբ դիտած է:

Թէեւ հանրութեան մատուցուող ներկայ թիւը պատմութեան եւ գրականութեան կալուածներուն վերաբերող նիւթերով գուցէ յագեցած է (մեր պապակը յագեցնելու աստիճան), ասիկա պատահականութեան արդիւնք չէ: Հոս կը ցոլանայ մեր պատմութեան ու գրականութեան խաղացած կեդրոնական դերը մեր ինքնութեան ձեւաւորման գործին մէջ՝ իրենց բազմազան ու բազմերանգ պատկերով: Սակայն, կան նաեւ քաղաքական գիտութեան, լեզուաբանութեան, ընկերաբանութեան, բանասիրութեան, արուեստաբանութեան նուիրուած նիւթեր: Ձեր հետաքրքրութիւնը սրելու նպատակով, պիտի թուարկենք ըստ պատահականութեան քանի մը վերնագիրներ՝

«Հայոց Տեղասպանութիւնը, Նոր Աղբիւրներ, Ուսումնասիրութեան Նոր Ուղղութիւններ» (քիւրտ հեղինակի մը գործը),

«Կոստան Զարեան, Աշխարհը Եւ Մի Մարդ»,

«Հայերը Չինաստանում 1900-1950ականներին»,

«Մուսա Լեւան Պանդուխտներու Եւ Գաղթականներու Կեանքը Միացեալ Նահանգներու Մէջ, 1910-1950ականներուն»,

«Գաղափարական Հակադրութիւնը Սփիւռքահայ Թատրոնին Մէջ»,

«Հայոց Մասնակցութիւնը Միշէլ Սլէյմանի Նախագահական Ժամանակաշրջանի Լիբանանի Խորհրդարանական Ընտրութիւններուն»,

«Հայերէնի Եւ Փոքր Ասիայի Հնագոյն Լեզուների Առնչութիւններ»,

«Լեզուի Գործածութեան Ձեւերը Պէյրութի Հայ Համայնքին Մէջ Անցնող 95 Տարիներուն»,

«Տէր Փիլիպոս Թեքիրտաղցի Ու Իր Տաղերը»,

«Վահան Թեքեանի Նամակները Թորգոմ Պատրիարք Գուշակեանին»,

«Հալէպի Գանձատան Սրբազան Մասունքներն Ու Մասնատուփերը»,

«Յաւելեալ Տեղեկութիւններ Եւ Նորութիւններ Հայկական Տիւիթներուն Մասին»,

«Իրանահայ Բեմարուեստը Ի. Դարի 50-70ականներին՝ Հայ Թատրոնի Զարգացման Ենթախորքում»:

Հայագիտութիւնը ինքնանպատակ չէ: Ան ուղղուած է գիտութեան վերջին խօսքը բերելու մեր անցեալի ու ներկայի իմացութեան, բայց չ'ապրիր պարապի մէջ: Եթէ ընթերցողը չ'արձագանգեր անոր ու չ'ընդլայներ իր մտաւոր աշխարհը անոր բերած նորութիւններով՝ քննելով ու վիճելով, ընդունելով ու մերժելով, կը նշանակէ, որ ան լիովին չ'է հասած իր նպատակին:

Գիտութեան ու ընթերցողի կապին քննարկումը մեզ կ'առաջնորդէ յարակից կալուած մը, որ նոյնքան հրատապ է եւ կարօտ՝ լուսաբանութեան: Հայագիտութեան ինքնանպատակ չլլալը չի նշանակեր, որ

կարելի է գայն դարձնել քաղաքական շահագործումի առարկայ: Պէտք է մերժելով մերժել նման վնասակար երեւոյթներ, որոնք բռնատիրական վարչակարգի մնացուկի բոյրը կը բերեն եւ պարզապէս կը վարկաբեկեն հայագիտութիւնն ու, անոր հետ, նաեւ անոր ծիրին մէջ աշխատող հա՛յ գիտնականները: Ո՛չ միամիտ ենք եւ ո՛չ ալ փղոսկրեայ աշտարակի մէջ կ'ապրինք, լիովին կը հասկնանք, թէ գիտութեան շահագործումը ի՛նչ ծայրայեղութիւններու կրնայ առաջնորդել: Վերջին տասնամեակներու ուսումնասիրութիւններուն շնորհիւ քիչ թէ շատ իրազեկ մարդը գիտէ, թէ ինչպէ՞ս արեւելագիտութեան քողին տակ եւրոպական մեծ պետութիւններուն մէջ՝ Անգլիայէն մինչեւ Ռուսաստան եւ Ֆրանսայէն մինչեւ Գերմանիա (20րդ դարուն այդ գործը ժառանգուած է Միացեալ Նահանգներու կողմէ), ծնունդ առած «արեւելականութիւնը» (orientalism)՝ վերջին երկու դարերուն ծառայած է Միջին Արեւելքի տիրապետութեան ձգտող քաղաքական միտումներուն: Անընդունելի կը գտնենք, սակայն, որ հայագիտութիւնը օգտագործուի նմանօրինակ եղանակով կամ արժանանայ գաղափարախօսական մենատիրութեան այն տխուր ճակատագրին, որուն արդիւնքը կը տեսնենք մեր դրացիներուն բազմիցս դատապարտուած հակագիտական ոտնձգութիւններուն մէջ՝ Թուրքիայէն մինչեւ Ատրպէյճան ու Վրաստան:

Մինչ պատմութեան բո՛ւն կեղծարարները հնարուած վիճակագրութիւններ, կտրատուած փաստաթուղթեր, վերագծուած քարտէսներ ու վերահայուած լուսանկարներ լոյս կ'ընծայեն գիտական կամ հանրամատչելի յօդուածներու ու հատորներու տեսքով եւ աշխարհի գանազան լեզուներով, մենք ականատես կ'ըլլանք հայագիտութեան բնագաւառին մէջ ընթացող «վիուկներու որս»ի մը, որ ո՛չ մէկ բարիք կրնայ խոստանալ եւ որուն, դժբախտաբար, պաշտօնական մարմիններ ու հանրային կարծիքի շերտեր՝ Հայաստանի եւ Սփիւքի մէջ, բանիւ թէ գործով, կամայ թէ ա-կամայ, գիտութեամբ թէ անգիտութեամբ լծակից կը դառնան երբեմն: Իրենց գիտելիքներու պաշարը աւելի օգտակար ձեւով գործածելու ա-տակ անձնատրութիւններ, ցաւօք, ձեռնարկած են ամէն քարի տակէ երեւակայածին «պատմութեան կեղծարարներ» կամ «գաղաքաններ» յայտնաբերելու աշխատանքին, իրենց գործը հայրենասիրական պարտականութիւն սեպելով:

Մեր վերջին դարու պատմութիւնը գաղափարախօսական հոսանքներու խայտաբղետ շարան մը պարտադրած է հայագիտութեան: Իսկ այսօր, մեր անկախ պետականութեան վերականգնումի լոյսին տակ, հայագիտութիւնը քաղաքական վերահսկողութեան ենթարկելու փորձեր կ'ըլլան՝ բացայայտէն մինչեւ աննշմարելին: Գիտական ընդունումը տեսակետներէն տարակարծիք կամ այլախոհական տեսութիւնները կամ ընկալումները (երբեմն՝ բացայայտ վրիպումները) պատր-

ուակ կը դառնան գաղափարական մեղադրանքներու, դաւադրական տեսութիւններու, մինչեւ իսկ մենատիրական վարչակարգ յիշեցնող ամբաստանագիրներու: Ո՛չ որ իրատունք ունի անսխալականութեան պատմութեան հազնելու կամ առաջին քարը նետելու՝ անմեղութեան պատրուակով...:

Արդարեւ, վերջին տարիներուն, աւելի կամ նուազ յաճախականութեամբ կը հոլովուին Հայաստանի հայագիտութիւն, Սփիւռքի հայագիտութիւն, Ամերիկայի հայագիտութիւն կամ Եւրոպայի հայագիտութիւն եզրերը՝ որպէս իւրայատուկ «դպրոցներ» կամ «տղղութիւններ»: Չարենցի խօսքով, ասոնք պարզապէս գոյութիւն ունին որպէս հոլովողներուն «տղեղային մորմոքը» միայն: Աշխարհատարած հայագիտութեան մշակումի վայրերէն մէկ քանին չարամտօրէն հակադրելը, գերադասելը կամ ստորադասելը միայն կրնայ նկատուիլ մեր հասարակաց հետաքրքրութեան դաշտին մէջ սեպ խրելու դատապարտելի փորձ մը: Գնահատելի է, որ «Հանդէս»ը միշտ ձգտած է նման վնասակար ուղղութիւններէ վեր մնալ:

Եթէ մենք կոչուած ենք աւելի ժողովրդավար ու հանդուրժող ընկերութիւն մը կառուցելու՝ թէ՛ հայրենի հողին վրայ եւ թէ՛ անկէ դուրս, 21րդ դարու արշալոյսին այլեւս չենք կրնար 19րդ դարու բարքեր ու վարքեր հանդուրժել: Ազգայինի, միջազգայինի կամ համաշխարհայինի ծածկոյթին տակ պահուրտած միահեծան գաղափարախօսութիւններու իմացական ահաբեկչութիւնը անյարիր է մտաւոր ազատութեան պահանջին հետ: Հայագետը պէտք է ազատօրէն ու խղճմտօրէն կարենայ հետապնդել իր գիտական հետաքրքրութիւնները, եւ գնահատուի կամ քննադատուի իր աշխատանքին որակին համեմատ: Գիտութեան յառաջընթացը կարծիքներու բախումէն կը ծնի եւ ո՛չ թէ պարտադրումէն:

Հակազեան Հայագիտական Հանդէսը բացախօսութեան բեմ մըն է աշխարհի բոլոր հայագետներուն համար եւ կը մաղթենք, որ անշեղօրէն պահէ այդ սկզբունքը:

